2018ko ekaina

Giza Eskubideen eta Oraintsuko Memoriaren **(1960-2018)** Udal Txostenak egiteko oinarriak eta irizpideak

Memoriaren,
Bizikidetzaren eta
Giza Eskubideen
Institutua

gogora

Instituto de la Memoria,
la Convivencia
y los Derechos Humanos

Erakunde autonomiaduna
Organismo Autónomo del

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO

Aurkezpena

Legealdi honetan zehar, hainbat udal-ordezkari hurbildu dira Gogora Institutura, Giza Eskubideei eta Oraintsuko Memoriari buruzko Udal Txostenen gaineko informazioa, irizpidea edo aholkularitza eskatzeko. Euskal Autonomia Erkidegoko udalei halako azterketak agindu eta egiteko oinarri eta irizpideak eskaintzea da, zehazki, agiri honen helburua.

Giza Eskubideei eta Oraintsuko Memoriari buruzko Udal Txosten bat egitea, izan ere, biktima-kopuruari eta gertaera dramatikoen kronologiei buruzko azterketa tekniko bat eskatzea baino gehiago da. Ariketa etiko, politiko, demokratiko, pedagogiko eta soziala da, balio estrategikoa duena, orainean eta etorkizunean eragina duten iraganeko zauriei eragiten dielako eta aurrerapen kualitatiboa izan daitekeelako biktimen eta bizikidetzaren alde.

Txosten hauek egitea gomendagarria da edozein egoeratan. Are gehiago egungoa bezalako une batean, ETAren desagerpena behin betiko berretsi den honetan. Gertaera hori benetan erabakigarria da, une honetatik aurrera giza eskubideetan lehenak, hots, bizitzeko eskubideak, mehatxatuta egoteari utzi baitio. Testuinguru berri honetan komenigarria da atzera begiratu eta zer gertatu zaigun hausnartzea.

Baina hausnarketa horren garrantzia kualitatiboa, aukera etikoa eta konplexutasuna kontuan hartuta, zehatz-mehatz definitu behar dira halako prozesu bat egitean zaindu behar diren oinarriak eta irizpideak. Logikoa den bezala, parametro horiek batez ere memoria eraikitzeko eta araudia ezartzeko prozesua izan behar dute oinarri, eta prozesu hori garatzen ari da Euskadi.

Agiri honetan jaso den proposamenak honako hauek ditu abiapuntu, batzuetan hitz hitzezko formulazio eta guzti: batetik, Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutua sortzen duen Legea, Eusko Jaurlaritzak onartua; eta, bestetik, Gogora Institutuaren 2017-2020ko Jarduera Plana, bere Zuzendaritza Kontseiluak onartua, azken horretan ordezkatuta daudelarik legebiltzarreko talde guztiak.

Aurretiazko diagnostiko baten hurbilketa

Ikuspuntu metodologikotik erreparatuta, lehendik eta behin halako txostenak egiteak sortzen dituen arazoak aurretiaz diagnostikatzeko egin behar da lan. Horrenbestez, gogoan izan behar da konplexutasun altuko zeregin bat dela, batez ere bi arrazoi direla eta:

- Iragana kudeatzea da bizikidetza berreraikitzeko prozesu baten zatirik zail eta konplexuena. Iraganean aurkituko ditugu erruaren eta erantzukizunaren diagnostikoa, jasandako mina eta sufrimendua eta, horrekin batera, kausen eta jatorriaren gaineko irakurketa ezberdinak.
- Memoria askotarikoa da. Eta, hala, berehala agertzen da memoria ezberdinak kudeatzeko zailtasuna. Memoria poliedrikoa eta gatazkatsua da. Aniztasuna konplexutasuna eta aukera da. Pluralismoa da aniztasunaren konplexutasunari heltzeko aukera.

Eta arazo bikoitz honen aurrean, memoriaren aniztasuna onartu eta are sustatzea da gakoa, gutxieneko etiko bat oinarri hartuta: giza eskubideekiko konpromiso integrala, hain zuzen ere.

Memoriaren politika publiko guztiei eragiten dien konplexutasun horrek, era berean, Giza Eskubideei eta Oraintsuko Memoriari buruzko Udal Txosten bat egiteko ariketari ere eragiten dio.

Konplexutasun neuralgiko hori lantzeko, Gogora Institutuaren Jarduera Planaren erreferentzia-esparrua, zehazki, Eusko Jaurlaritzaren 2017-2020ko Bizikidetza eta Giza Eskubideen Planean zehaztutakoa da. Eta, lanketa horretan, hiru jarraibide orokor daude, txostenak egiteko orduan aplikatu beharko direnak:

- **Ez baztertu.** Iraganera begiratzean ezin da baztertu terrorismo, indarkeria edo giza eskubideen urraketa bat ere, ez eta horien biktima bakar bat ere. Guzti-guztiak aintzat hartu behar dira, ikuspegi integrala jorratzeko.
- **Ez legitimatu.** Iraganari buruzko memoria kritikoa egitean ezin da onartu gatazkaren, bando arteko borrokaren edo justifikazio politikoen teoria, giza eskubideen beste urraketa batzuk edo beste edozein aitzakia erabiltzea terrorismoa edo indarkeria legitimatu, justifikatu, konpentsatu edo minimizatzeko.
- **Ez garrantzirik kendu.** Iraganari buruzko hausnarketa kritikoan halakorik ez errepikatzea lortu nahi bada, gogoeta ezin da generikoa soilik izan; berariaz eta modu bereizian uko egin behar zaio edozelako terrorismo- edo indarkeria-kasuaren legitimazio, konpentsazio eta minimizazioari.

1. Oinarriak

1.1. Oinarri aurre-politikoak

- **Printzipio etikoa.** Halako txostenak egiteko prozesuetan oinarrizko printzipio etiko bat dago: giza duintasuna eta giza eskubideak balio gorena dira, elkartasunarekiko konpromisoarekin eta horiek urratuta izan dituzten biktimen eskubideekin batera.
- **Printzipio demokratikoa.** Horrez gain, askatasuna, aniztasuna, elkarrizketa eta bizikidetza adiskidetsua sustatzeko konpromisoa defendatu behar da, bai eta giza eskubideen edozein urraketa edo haren justifikazioa salatu, baztertu eta aurkaratu ere.

1.2. Xedea

- **Gizarte-topaketa.** Gizarte-topaketarako plaza publiko bat eratzen, eta, bertan, sentikortasun politiko guztiek beren lekua, ahotsa eta partaidetza edukitzen laguntzea da udal-txosten hauen xedea. Hau da, azken finean, bizikidetza adiskidetsua lortzen laguntzea.

1.3. Giza Eskubideei eta Oraintsuko Memoriari buruzko Udal Txostenen helburuak

- **Egia.** Biktimek eta gizarteak udalerrian jasan diren giza eskubideen urraketen gainean egia jakiteko duten eskubidean laguntzea.
- **Errekonozimendua.** Gertatutakoaren oroitzapen, errekonozimendu eta hausnarketa kritiko eta partekatua sustatzea.
- **Elkarrizketa.** Herri-mailan memorien aniztasuna aintzatesten duen elkarrizketa sortzailea eta herritarra bideratu, sustatu eta gauzatzea.
- **Ordaina.** Terrorismoaren, indarkeriaren eta giza eskubideen urraketen ondorioz sortutako kaltearen bidegabekeriaren aurrean, ordaina konpontzeko ondorio pedagogikoak ateratzea.

1.4. Printzipio gidari bat eta muga bat

- **Printzipio gidari bat.** Oraintsuko Memoriari buruzko Udal Txostenak egiteko prozesuak printzipio gidari bat betetzen du: aniztasunaren partaidetza eta adierazpidea bideratzen ditu memoria egiteko orduan.
- **Muga bat.** Memorien aniztasuna kudeatzean muga bakarra dago: ezin da erabili ez baztertzeko, ez gertaerak alderatzeko. Ezta gerra, totalitarismoa, terrorismoa edo inolako indarkeria-modu edo giza eskubideen urraketa legitimatuko duen historia berridazteko ere.

2. Irizpideak

2.1. Irizpide etiko-politikoak

I. Nazioarteko estandarrak. Udal Txostenak egitean bete egin behar da giza eskubideen nazioarteko eskubidea, bai eta Nazio Batuen zuzentarauak eta nazioarteko estandarrak ere, memoriaren, giza eskubideen eta biktimen prozesuetan. Hala, giza eskubideak bihurtuko dira ardatz nagusia, nazioartean egiaztatutako erreferentzia objektiboak erabil daitezen halako prozesuetan aurki daitezkeen zailtasunei eta egoera konplexuei erantzuteko orduan.

II. Gutxieneko konpromisoa. Halako txostenak egiteko prozesuan biktimekiko eta giza eskubideekiko konpromisoa izan behar da abiapuntua. Horrenbestez, berariaz azaldu behar da eskubideak urratu edo urraketa horiek justifikatu nahiz legitimatzen duen egintza ororen aurka dagoela, gaur egun, etorkizunean nahiz oraintsuko iraganean, ekintza terrorista edo oldarkorra edozein izanda ere.

III. Biktimak. Halako txostenetako nazioarteko estandarrei erreparatuz gero, biktimen errealitatea islatzean berariaz sartu beharko dira giza eskubideen urraketak, eta, funtsean, bizitzarako eta osotasunerako eskubidearen urraketak jasan dituzten pertsonen kasuak: erailketa-kasuak, pertsona zaurituak, torturatuak, mehatxatuak, estortsioa jasandakoak, erasoak pairatutakoak... Giza eskubideen urraketen nazioarteko estandarrak betetzen ez dituzten baina bukaera traumatikoa izan zuten beste gertaera batzuk, beraz, beste tratamendu eta esparru batean jorratu beharko lirateke.

IV. Adostasuna. Halako txostenak eskatu, egin, aurkeztu eta kudeatzean udalean ordezkatuta dauden indar politikoen artean ahalik eta adostasun gehien bilatu eta sustatzea irizpide estrategikoa da, eta zaindu egin beharko da prozesu osoan zehar.

V. Generoaren dimentsioa. Halako txostenekin lotutako prozesu osoan generoaren azterketa zeharka sartzeko (1325 ebazpena, NBE), datuak generoaren arabera bereizi behar dira, besteak beste, indarkeriak dituen eragin desberdinak ezagutu eta aztertze aldera.

VI. Gizarte-partaidetza. Txosten hauek kalera eta herritarrengana memoriaren balio zehatz eta benetakoa hurbiltzeko erreferentziazko espazioa bihur daitezen lortu behar da, horretarako beren gaitasun etiko eta hezitzailea sustatuz eta elkarrizketa, eztabaida eta gizarte-partaidetza bultzatuz.

2.2. Irizpide metodologikoak

I. Denbora-eremua. Denboraldia argi eta garbi ezartzea. 1960an hasi eta gaur arte iristea gomendatzen da.

II. Aurrekariak. Udaleko mozioak edo aitorpenak, azterketak, artikuluak eta elkarrizketak bezalako aurrekariak biltzea izan da behar da batez ere abiapuntua.

III. Proiektua. Txostena egiteko ardura esleitu baino lehen, proiektu batean berariaz azaldu behar dira, gutxienez, helburuak, txostenaren egitura, metodologia eta irizpideak.

IV. Egitura. Txostenaren egiturak zerrenda kronologikoa eta gertaeren deskribapena uztartu beharko ditu agirien ikerketarekin eta elkarrizketa bidezko baliabidearekin.

V. Prestaketa. Txostena egiten hasi baino lehen, gizarte-agenteekin eta herriko politikariekin informazioa bildu eta elkarrizketan aritzeko aurretiazko prestaketa-lana egin behar da.

VI. Biktimak. Ezinbestekoa da eraildako biktimen familiekin eta giza eskubideen urraketa larrien biktima izan diren pertsonekin zuzenean komunikatzea.

VII. Erreferentziak. Txostenean gertaera biolentoak, traumatikoak edo suntsitzaileak gogoratu behar dira. Halaber, bizikidetzarako erreferentzia positibo izan ziren alderdi guztiak jaso behar ditu.

VIII. Elkarrizketak. Txostenaren azken agirian elkarrizketen atal bat jaso behar da. Bertan, memoriaren aniztasuna islatu beharko da, baina giza eskubideen gaineko konpromiso argia izango da muga. Atal horretan honako eragile hauek egon ahalko lirateke, gutxienez:

- Biktimak, batez ere herri-mailan ahaztuta geratu diren biktimak izan badira.
- Bakearen eta bizikidetzaren alde lan egin duten pertsonak edo elkarteak.
- Herri bakoitzeko gizarte- edo kultura-arloan erreferentziazkoak izan diren pertsonak.
- Oraintsuko iraganean udal-karguak eduki dituzten pertsonak.

IX. Ondorioak. Txostenean ondorioak eta gomendioak jaso behar dira berariazko atal batean, Inoiz ez errepikatu beharrekoa zehazteko. Atal honen egiturak oraintsuko memoriaren argi-ilunak azal ditzake, eta giza eskubideekin konpromiso integrala eta salbuespenik gabea sustatu, iraganera, orainera eta etorkizunera begira.

X. Aurkezpena. Azken txostena aurkezteko ezaugarri jakin batzuk bete beharko lirateke, besteak beste:

- Txostena aurkezteko ekitaldia udalerrian sentikortasun ugari batzeko eta gizartea batzeko moduan diseinatu beharko litzateke.
- Azken txostena oinarrizko agiri irekia izan behar da, ekarpen berriekin osatu edo hobetu ahalko dena.
- Aurkezpenak ez du prozesua itxi behar; aitzitik, azken etapa bat ireki behar du, txostena hedatu, hausnarketa partekatua sortu, eta bizikidetza hobetu asmoz.

Epilogoa

Gogora Institutua sortzeko Legearen zioen azalpenak kontuan hartu beharreko hainbat alderdi nabarmentzen ditu, balio kualitatibo handiko orientazio-argibideak baitira eta agiri honen epilogo gisa erabil baitaitezke.

- *Memoriaren eskubidea gizarte osoari dagokio, herritarrak dira-eta historiaren, oroipenaren eta memoriaren gordetzaile eta oinordeko naturalak. Ahazteak ezinezko egiten du errekonozimendua, iraganaren bertsio bat inposatzen du, eta hutsune etiko bat sortzen du. Haren aurrean, herritarrek memoria demokratikoaren ezagutza historiko ez-neutral bat izateak bidea ematen du irizpide propioak lortzeko eta, gainera, libreago egiten ditu herritarrak.*
- *Horiek horrela, memoriaren eta bizikidetzaren politika publikoa ez da biktimei begira bakarrik egiten, herritar guztiei begira baizik, haien erantzukizuna eskatzen baitu. Horrela egiten ez bada, biktimak bakarrik gelditzen dira haien oroitzean, eta biktima izan ez direnak memoria kolektibotik kanpo geratzen dira. (...) biktimen eta herritarren arteko banaketa horrek (...) egoera horretan ixten du biktima, betiko itxi ere, eta ikusle hutsa bihurtzen du herritarra. (...) memoriak ibilbide etiko bat iradoki behar du, herritarrek parte hartzeko ibilbide bat.*